

Suriye Gezi Rehberi

Seyahat Notları | Fatih ERKOÇOĞLU

“Osmanlılar Yavuz Sultan Selim'in Suriye'yi Memlûklülere'den almasıyla burada imar faaliyetlerine girişmiş, muhtelif zamanlarda buraya cami, medrese, çarşı ve hanlar yapmışlardır. Sinan Paşa Camii ve çarşısı; Derviş Paşa Camii ile Osmanlı valisi Büyük Abdullah Paşa'nın yaptırdığı, Emevî Camii'nin güneyinde yer alan ve Kasr-ı 'Azam olarak da bilinen saray bunlardan bazılarıdır.”

Bizans İmparatorluğunun en önemli eyaletlerinden birisi olan Suriye, İslâm tarihi kaynaklarında çoğunlukla Bilâdu's-Şâm olarak zikredilmektedir. Bilâdu's-Şâm'ın sınırları coğrafya kitaplarımızda Kilikya'dan (Şimdiki Adana) başlayarak ve Mezopotamya'dan Sina yarımadasına kadar geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır.

İlk İslâm fetihlerinde kısa süre içerisinde ele geçirilen bu bölgenin en önemli şehri olan Dimeşk,(Şam) Emevîler zamanında Medine ve Kûfe'den sonra bu devletin başkentliğini yapmıştır. Yine bu dönemde Kudüs'le birlikte bu şehir de İslâm medeniyetinin önemli

merkezlerinden birisi haline gelmiştir.

Sırtını Kasıyon dağına veren şehir, düzlükte kurulmuş ve daha Bizans döneminde çepeçevre surla çevrilmiştir. Şehir Emevîler, Abbâsîler ve daha sonra bölgeye hakim olan diğer devletler döneminde dağın eteklerine doğru (Sâlihiyye mahallesi), özellikle Osmanlılar döneminde halen Meydân denilen bölgeye genişlemiştir. Böylece surlar da işlevini yitirmiştir.

Şehir Câbiye, Ferâdis, Sağır, Keysan, Şarkî, Toma kapılarıyla muhtelif yönlere açılmaktadır. Bu kapılar özellikle Zengî hanedanlı-

ğında yenilenmiş, şehrin surları da tahkim edilmiştir. Günümüzde Câbiye dışındaki diğer kapılar hâlâ ayakta. Câbiye kapısı yıkılmış olmasına rağmen, mevki bu isimle adlandırılmaktadır. Şu anda buradan geçen cadde üzerinde birkaç cami ve çarşı bulunmaktadır.

Şehirde İslâm tarihinin ve medeniyetinin çok önemli şahsiyetlerinin mezarları ve türbeleri yer almaktadır. Bunlar arasında Bilal Habeşî (20/641), Hz. Peygamber'in âmâ müezzini Abdullah b. Ümmü Mektûm (15/636), Hz. Peygamber'in iki hanımı Ümmü Seleme ve Ümmü Habibe –gerçi hanımların ve İbn Mektûm'un burada vefat et-

“Osmanlılar son dönemlerinde özellikle kutsal beldelerle doğrudan bağlantısından dolayı Dimeşk'e büyük önem vermişler ve Şam'dan başlayıp Medine'ye kadar ulaştırılması planlanan bir demiryolu hattının yapılması için dev bir yatırıma imzalarını atmışlardır.”

medikleri kaynaklarımızda açık bir şekilde yer almaktadır- Kerbelâ şehitleri; Emevî halifeleri Muâviye (41-60/661-680), Yezid (60-64/680-684), Muâviye b. Yezîd (64/684), Mervân (64-65/684-685), Abdülmelik (65-86/685-705) ve diğerleri; meşhur İslâm filozofu Fârâbî (ö. 339/950), Dimeşk tarihi üzerine çok geniş malumatı havi bir eser yazan İbn 'Asâkir (ö. 571/1175) ve İslâm ilimlerinin birçok sahasında eserler veren İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) en dikkat çeken simalardır. Bu meşhur şahsiyetlerin kabirleri, Bab Sağır denilen mezarlıktadır. Burası, bu ünlülerin dışında Suriyeli meşhur şair Nizar Kabbânî gibi birçok Dimeşkiyi de ağırlamaktadır.

Türbeleri Kasıyon dağı eteklerinde bulunan mutasavvıf Muhyiddin-i Arabî (1165-1240) ve Osmanlıların son devresinde yaşayan ve günümüzdeki Nakşibendî kollarının kendisinde bulunduğu sûfi Hâlid-i Bağdâdî (ö. 1242/1827) halen ziyaretçilerin uğrak yeridir.

Meşhur selefi alim İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ve talebesi tarih-

Fotoğraflar: Fatih Erkoçoğlu

çi, müfessir, muhaddis İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) kabirleri ise Dimeşk Üniversitesi rektörlüğü bahçesi içerisinde. İbn Teymiyye'nin mezar taşı kırık ve bakımsızdır.

Şehrin iç kalesi Selçuklulardan kalmadır. Halen Suriye hükümeti buranın restorasyonu için çalışmalarında bulunmaktadır. II. Abdülhamit Han'ın yaptırdığı ve kendi ismiyle anılan Hamidiye Çarşısı'ndan (Sûk Hamidiyye) devam edildiğinde, doğruca Emevî halifesi Velid b. Abdülmelik (86-96/705-715) tarafın-

dan yaptırılan Emevî Camii'ne ulaşılmaktadır. Dimeşk'i ziyaret edenlerin muhakkak uğramaları gereken bir mekan olan camii, Emevîlerden günümüze kadar çeşitli tamirlerle gelen, şehre damgasını vuran en önemli yapıdır. Önce Bizanslılardan kalma kilisenin yarısı cami olarak kullanılmış, daha sonra bu halife devrinde kilise tamamen yıkılarak İslâm'ın gücünü temsilen bu eser inşa edilmiştir. Velid, caminin yapımına 87/706 yılında başlamış ve büyük miktarda para harcamıştır. İnşaat, ölümüne kadar yedi sene

sürmüş; fakat tamamlanamamıştır. Eser, Velid'in halefi ve kardeşi Süleyman'ın hilafetinde ancak bitirilebilmiştir. Hz. Yahya b. Zekeriya'nın burada öldürüldüğü, başının buranın kapısına dikildiği, daha sonra Hristiyanların burayı kilise yaptıkları

zikredilmektedir. Cami içindeki türbe de ona atfedilmektedir. Aynı şekilde Kerbela'da (10 Muharrem 61/10 Ekim 680) şehit edilen Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in başının da buraya getirildiği rivayet edilmektedir. Hz. Hüseyin'in

başı daha sonra buradan alınarak Medine'ye nakledilmiş ve annesi Fatıma'nın Bakî mezarlığındaki kabrinin yanına defnolunmuştur. Buna rağmen avlunun doğu revakları altındaki odalardan birisi, Hz. Hüseyin'in türbesi olarak ziyaret edilmektedir.

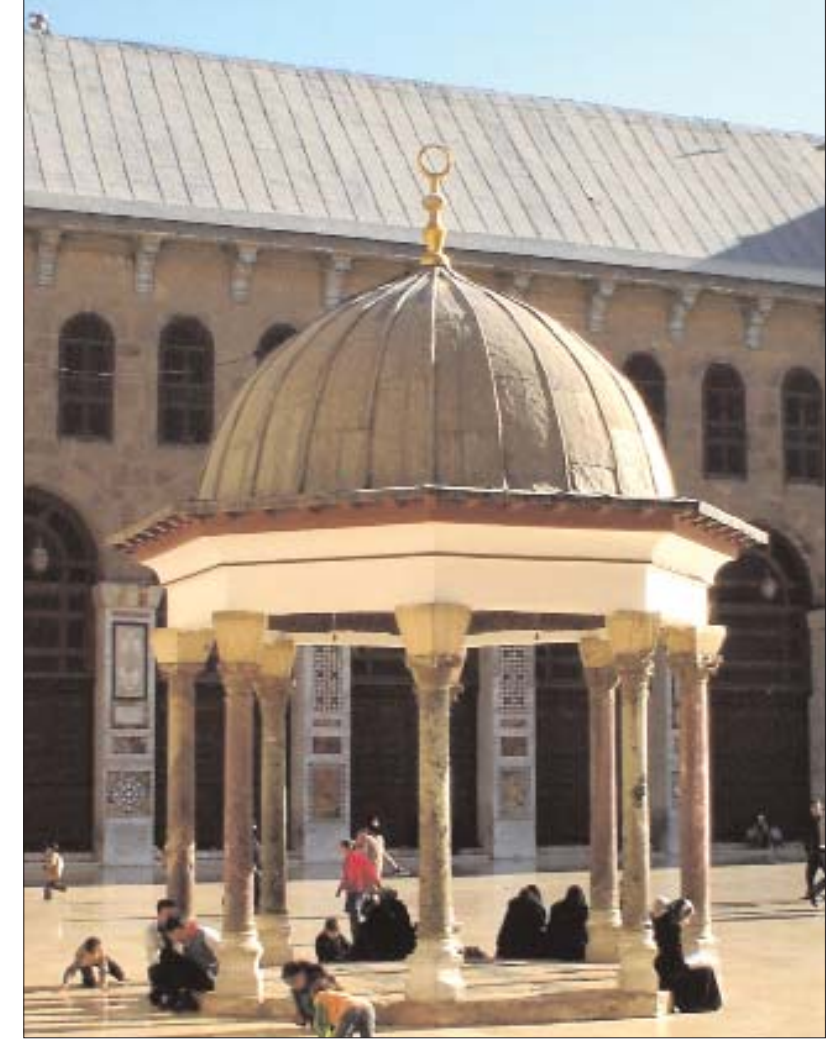
Şâm'da Emevî camiinden başka, özellikle Zengî, Eyyûbî ve Memlûklülerden kalma çok sayıda eser bulunmaktadır. Nûreddîn Zengî'nin türbesi, medresesi ve yaptırdığı bimâristan (1154 yılında yapılan bu yapı halen tıp ve ilimler müzesi olarak kullanılmaktadır.), Selahaddin Eyyûbî'nin türbesi ve medresesi, Memlûklü hükümdarı Melik Zâhir Baybars'ın türbesi, ismiyle maruf Zâhiriye Medresesi (halen Zâhiriye kütüphanesi olarak meşhurdur.) ve Âdiliye Medresesi

bunlardan bir kağıdır.

Osmanlılar Yavuz Sultan Selim'in Suriye'yi Memlûklüler'den almasıyla burada imar faaliyetlerine girişmiş, muhtelif zamanlarda buraya cami, medrese, çarşı ve hanlar yapmışlardır. Sinan Paşa Camii ve çarşısı; Derviş Paşa Camii ile Osmanlı valisi Büyük Abdullah Paşa'nın yaptırdığı, Emevî Camii'nin güneyinde yer alan ve Kasr-ı Azam olarak da bilinen saray bunlardan bazılardır. Bu sarayda dönemin kıyafetleri, kap-kacak, silah ve musiki aletleri sergilenmektedir.

Osmanlılardan günümüze kadar gelen bir diğer eserler topluluğu cami, medrese, aşhane ve tekeden oluşan ve Berada Çayı kenarında yaptırılan Süleymaniye Külliyesidir. Kânûnî Sultan Süleyman'ın babası adına yaptırdığı Selimiye Camii (962/1554-55) ve diğer yapıların inşaatı, Mimar Sinan'ın İstanbul'dan gönderdiği kalfası tarafın-

dan yürütülmüştür. Hacca gidenler için konak yeri olarak kullanılan bu külliye'nin aşhanesinden yolculara, fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine 1950-55'li yıllara kadar yemek verilmiştir.

Caminin avlusu ve medresenin hücreleri Suriye hükümeti tarafından halen askerî müze olarak kullanılmaktadır. Son Osmanlı padişahı Vahiddin'in nâşi da dedesi Kânûnî'nin inşa ettirdiği bu caminin haziresine defnedilmiştir. San Remo'da hayata veda eden bu padişah, yaşamının son yıllarında geçirdiği gibi garip bir şekilde bu hazirede yatmaktadır. Arif Hikmet Paşa'nın da dahil olduğu çok sayıda hanedan üyesinin mezarları da yine bu kabristandadır. Yolu düşenlerin

buraya girebilmeleri için Türk olduklarını kapıdaki nöbet tutan askerlere belirtmeleri gerekmektedir. Daha sonra kilimli kapıyı açtırabilmeniz için de haziredeki odasında bulunan camii imamını yüksek sesle ünlememiz lazım. Hazirenin bir nevi türbedarlığını da yapan beyaz sakallı yaşlı amca, size rehberlik edecek ve mezar taşlarında yazılı metinleri okuyacaktır. Arap harfleriyle yazılmış olan fakat Türkçe olan bu yazıları bir Arap'tan dinlemek hoş olacaktır. Bu arada kendisinin fotoğrafını çekmeye kalkmayın zira çekilmeyecektir. Hiç ısrar etmeyin!

Külliye'nin tekkesi günümüzde Tekkiye-i Süleymâniyye olarak adlandırılmaktadır. Tekke'nin içinde küçük bir mescit halen ibadete açık

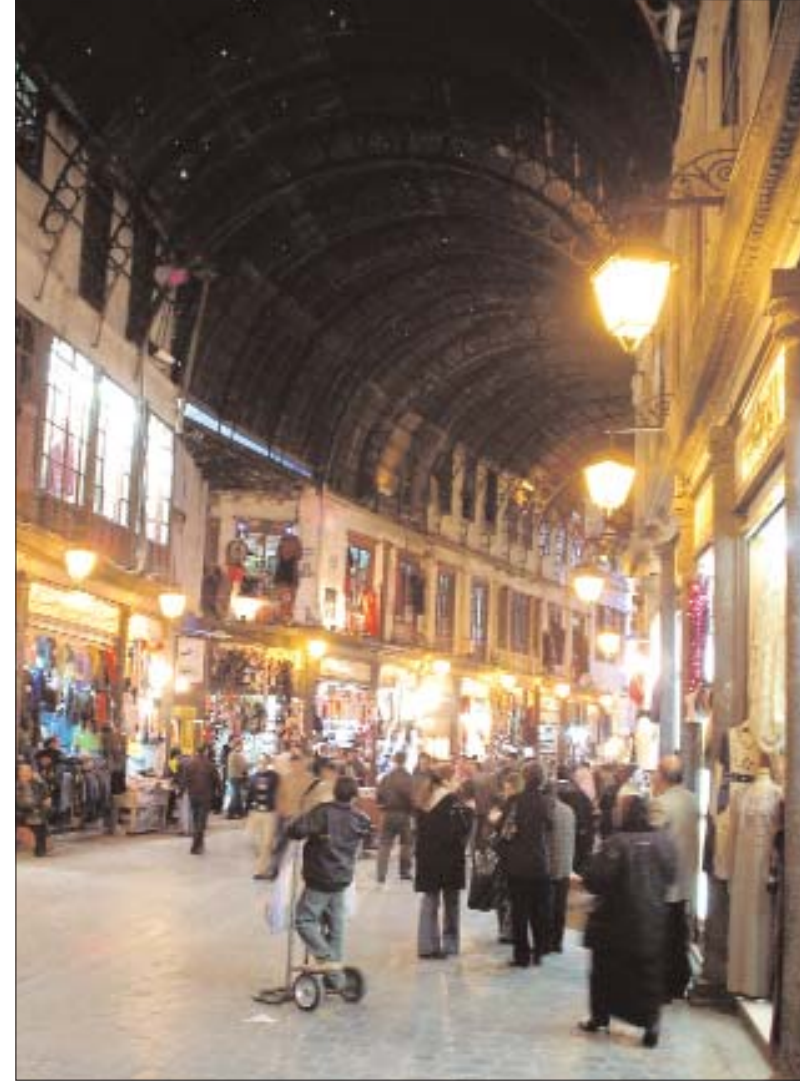

vaziyettedir. Şâm hatırası olarak bir şeyler almak isteyenler bu tekkenin hücrelerinden muhtelif hediyelikler alabilirler.

Osmanlılar son dönemlerinde özellikle kutsal beldelerle doğrudan bağlantısından dolayı Dimeşk'e büyük önem vermişler ve Şam'dan başlayıp Medine'ye kadar ulaştırılması planlanan bir demiryolu hattının yapılması için dev bir yatırıma imzalarını atmışlardır. Hicaz Demiryolu olarak bilinen bu hat ile hac yolculuğu büyük ölçüde kolaylaşacağı gibi Hicâz bölgesine dışarıdan ve içeriden gelebilecek herhangi bir saldırı karşısında da önemli bir savunma vasıtası oluşturulacaktı. Bu maksatla demiryolu inşaatına 1 Eylül 1900 tarihinde başlanmıştır. İlk olarak demiryolu hattının Şam'dan Mekke'ye ulaşması planlanmış daha sonra da Akabe ve Cidde bağlantıları ile hattın Yemen'e kadar uzatılması düşünülmüştür.

Hattın yapımında gereken kaynak Müslümanlardan toplanacak bağışlar ile sağlanmaya çalışılmış bu yeterli olmayınca memur maaşlarından zorunlu kesintilerle, bastırılan resmi evrak ve kağıtların satışlarından, çıkarılan yardım pullarından elde edilen gelirler ile inşaatın kendi öz kaynaklarımızla tamamlanmasına çalışılmıştır. Hattın yapımı 8 yıl sürmüştü ve 1908 yılında tamamlanmıştır. Hayfa hattıyla birlikte 1464 kilometreyi bulan hat 1 Eylül 1908 tarihinde yapılan bir törenle II. Abdülhamid Han tarafından işletmeye açılmıştır.

Hicâz Demiryolu'nun Dimeşk'teki istasyon binası Sa'dullah el-Câbirî ve Nasr caddelerinin keşiştiği mevkide inşa edilmiştir. İki katlı binanın içerisi herhangi bir ü-

ret ödenmeksizin gezilebilmektedir. İç kısımda Suriye devleti başkanlarının resimleri yer almaktadır. Buranın arka kısmında ise (2005 tarihi itibarıyla) Yeni Hicaz Demiryolu Hattı Projesinin çalışmaları görülmektedir.

İstasyon binasında batıya doğru takriben 500 metre yürünüldüğünde Merce meydanına ulaşılabilir. Suriye valisi Cemal Paşa'nın Birinci Dünya savaşında asi Arapları astığı meydan. Burada Hicâz Demiryolu İstasyon binasıyla birlikte dikilen Merce Anıtı olarak meşhur, kaidesi ay yıldız, gövdesi telgraf hattı direkleri, tepesinde ise Yıldız Sarayı Camii'nin maketinin yer aldığı bir ant

bulunmaktadır. Suriye hükümeti Merce anıtının hemen yanı başına, sanki Cemal Paşa'ya nazire olsun diye onun idam ettiği isyancıların isimlerinin yazıldığı bir kitabe yerleştirmiştir. Merce meydanından batıya doğru hareketle eski şehir merkezine kısa bir yürüyüşle varabilirsiniz.

Şam Ümeyye Camii'nin kuzey girişinin sol tarafında bulunan Selahaddin Eyyûbî'nin türbesinin hemen yanında ilk hava şehitlerimiz Yüzbaşı Fethi, Üsteğmen Nuri ve Üsteğmen Sadık Bey'lerin kabirleri bulunmaktadır. 3 Mart 1914 da İstanbul'dan Kahire'ye uçma planı doğrultusunda Dimeşk'e gelen

Türk pilotları buradan hareket etmişler; fakat bilinmeyen bir nedenle uçakları Taberiyye yakınlarında düşmüş ve pilotlarımız hayatlarını kaybetmişlerdir. Şehitlerimizin Dimeşk'e taşınan naaşları daha sonra büyük komutanın türbesinin hemen yanına defnedilmişlerdir.

Dimeşk'te görülmesi gereken bir yer de Selimiye Camii'nin yakınında bulunan Dimeşk Milli Müzesi'sidir (1919'da kuruldu). Yapının girişine Emevî Sarayı Kasru'l-Hayri'l-Ğarbî'nin (105-109/724-727) giriş cephesi yerleştirilmiştir. Dimeşk Milli Müzesinde muhtelif dönemlere ait yazma eserler, mücevherler, paralar, ahşap eserler ve heykeller sergilenmektedir. Müzenin ikinci katı ise özellikle Emevî Sarayı Kasru'l-Hayri'l-Ğarbî'den elde edilen parçaların sunumu için kullanılmaktadır.

Şam şehrine yüksek bir yerden bakmak istiyorsanız eğer, şehirden tutacağınız bir taksiyi Kasiyon dağına çıkabilir ve buradan şehre panoramik bir bakış yapabilirsiniz. Yine burada bulunan Dimeşk manzaralı lokantalardan yemeklerinizi afiyetle yiyebilirsiniz. Bu arada şehirde genelde kebab, çevirme (Araplar çevirme diyorlar), fetâir, humus yiyebileceğiniz yemeklerden. Cadde ve sokaklarda ise sütlü muz (muz halfb) gibi portakal suyunun, Şam dutunun ve muhtelif meyvelerin konsantresini içebilirsiniz.

Kısaca vermiş olduğumuz bu bilgilerle birinci bölümümüzü bitiriyoruz. Burada özellikle komşumuz Suriye'nin başkenti Dimeşk(Şam)'in tanıtılması hedeflenmiştir. İkinci bölümde ise Suriye'nin belli başlı şehirleri hakkında kısa malumat sunmak istiyoruz.